

המחוייבות לקיום מנהגי האב

שאלה

אבא שלי אינו מן המחמירים בדרך כלל. ובכל זאת, יש לו כמה עניינים שבהם הוא נוהג להחמיר, כגון לא לאכול חמץ שנמכר בפסח, וכן להקפיד על אכילת מצה שמורה כל הפסח (כנראה כשיטת הגר"א), שמן קטניות ועוד.

כשהייתי בבית נהגתי במנהגים אלו, אך כלל שאני מבוגרת יותר, אני נמצאת יותר מחוץ לבית, ובעצם אין לי סיבה מיוחדת לשמור על המנהגים האלו. אחרי סיום התיכון למדתי שנה במדרשה, ואז למדתי כמה שהמנהגים של אבא שלי הם לא הדין, וכעת אני בצבא.

עד כמה אני מחוייבת לשמור את מנהגי אבי, אם בכלל?

תשובה

הדברים הכתובים להלן נועדו לתת הכוונה כללית ביחס לשאלה ששאלת, שמורכבת מכמה מנהגים שונים, שלכל אחד מהן יש לענות בנפרד.

לעני"ד, ביחס לכל המנהגים שדובר בהם בפירוש - אכילת שמורה כל הפסח, החמרה בשמן קטניות ואכילת חמץ שנמכר בפסח - את יכולה להקל ולא לנהוג כמנהג אביך, גם בלא התרת נדרים.

נימוקים

מקור החיוב לשמור על מנהגי אבות

משנה פסחים נ ע"א - ע"ב :

מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות - עושין, מקום שנהגו שלא לעשות - אין עושין. ההולך ממקום שעושין למקום שאין עושין, או ממקום שאין עושין למקום שעושין - נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם, וחומרי מקום שהלך לשם. ואל ישנה אדם מפני המחלוקת.

משנה זו, והסוגיא שסביבה הם המקורות היסודיים בשאלת שמירת מנהגי אבות ומנהגי קהילות. במשנה מבואר, שאדם מחוייב למנהגי המקום שיצא ממנו, ולמנהגי המקום שאליו הוא מגיע. טעם החיוב של בני הקהילה למנהגי הקהילה עצמם מבואר בהמשך הסוגיא (שם):

בני ביישן נהוג דלא הוּוּ אזלין מצור לצידון במעלי שבתא. אתו בנייהו קמיה דרבי יוחנן, אמרו לו: אבהתיך אפשר להו, אן לא אפשר לך. - אמר להו: כבר קיבלו אבותיכם עליהם, שנאמר שמע בני מוסר אביך ואל תטש תורת אמן.

אם כן, טעם האיסור הוא משום 'אל תטוש תורת אמן'.

ובגמרא (נא):

כי אתא רבה בר בר חנה אכל דאייתרא. עול לגביה רב עוירא סבא ורבה בריה דרב הונא, כיון דחזינהו - כסייה מינייהו.... ורבה בר בר חנה לית ליה הא דתנן נותנין עליו חומרי המקום שיצא משם וחומרי המקום שהלך לשם?

אמר אביי הני מיילי - מבבל לבבל, ומארץ ישראל לארץ ישראל. אי נמי - מבבל לארץ ישראל. אבל מארץ ישראל לבבל - לא, כיון דאנן כייפינן להו - עבדינן כוותייהו.

רב אשי אמר אפילו תימא מארץ ישראל לבבל. הני מיילי - היכא דאין דעתו לחזור, ורבה בר בר חנה דעתו לחזור הוה.

אכל דאייתרא - חלב שזכפיפת הקיבה, שהקיבה כפופה ועשויה כקשת, ואותו חלב שזכפיפת הקיבה היתר אוכלין בני ארץ ישראל, ובני צבל נוהגין בו איסור. שוינכו כותאי - לאמרינן לעיל: דכרים המותרים ואחרים נהגו בהן איסור אי אהה רשאי להתייבן בפניהן, ואוקמה רב חסדא כותאי. הני מיילי מצבל לצבל - מעיר לעיר צבל, כיון דלא כייפי

להדדי, אם ישנה מנהגן לעיניהן – יש כאן מפני המחלוקת, וכל שכן מצבב לארץ ישראל אל ישנה את מנהג המקום מפני המחלוקת. אבל מארץ ישראל לצבב – אם ישנה את המנהג בצבב אין כאן מחלוקת, דאן כייפינן לצני ארץ ישראל, לאינה סמיכי וצבב לא סמיכי. עבדינן כוותייהו – כלומר: אם באין משם לכאן אין להם לשנות מנהגם, אלא עושין כמקומן. אפילו תימא מארץ ישראל לצבב – אל ישנה.

הגמרא אומרת שרבה בר בר חנה אכל חלב דאייתרא, שמותר לבני ישראל ובבבל נהגו בו איסור, כשהגיע לבבל. מדוע אין בזה משום 'נותנים עליו חומרי המקום שהגיע לשם'? הגמרא מביאה שני נימוקים:

הראשון - בני בבל כפופים לבני ארץ ישראל, ולכן מנהג ארץ ישראל גובר על מנהג בבל.
השני - רבב"ח התכוון לחזור לארץ ישראל, ולכן הוא לא מחוייב למנהגי המקום שהגיע לשם.
הראב"ד (טז: מדפי הרי"ף) כותב:

ומה שכתב בחומרי מקום שיצא משם שאין להפריש במי שדעתו לחזור למקומו בין כותאי ובני מדינה לשאר בני תורה, זו אפילו התנוקות יודעים אותה, וכי היאך נופל בכאן אי אתה רשאי להתירן בפניהם, והלא כבר יצאו מתוכם והלכו למקום שמתירים, ואין כאן סירכא דמילתא כלל. אלא ודאי הטעם אינו לאא מפני שגדל במקום האיסור ואינו רשאי להתירו לעצמו עד שיעקר מאותו מקום לגמרי. וכשנעקר והלך למקום המתירים, הואיל ואין סברתו אוסרת אותו דבר, הרי הוא מותר.
לדעת הראב"ד, מי שיצא ממקומו שלא על מנת לחזור, שוב אינו חייב במנהגי המקום שיצא משם.
בגמרא בחולין (יה ע"א - ע"ב) נחלקו אמוראים בדין מוגרמת - האם ניתן לשחוט במקום מסויים, ורב ושמואל החמירו, להחשיב את אותו המקום כהגרמה - שחיטה שלא במקומה. על כך מספרת הגמרא:

כי סליק רבי זירא אכל מוגרמת דרב ושמואל, אמרי ליה: לאו מאתריה דרב ושמואל את? ... ור' זירא לית ליה נותנין עליו חומרי המקום שיצא משם וחומרי המקום שהלך לשם? אמר אביי: הני מילי מבבל לבבל ומארץ ישראל לארץ ישראל, אי נמי מארץ ישראל לבבל, אבל מבבל לארץ ישראל, כיון דאן כייפינן להו עבדינן כוותייהו. רב אשי אמר: אפילו תימא מבבל לארץ ישראל, הני מילי היכא דדעתו לחזור, ר' זירא אין דעתו לחזור הוה.

גם כאן, אומרת הגמרא, שבגלל שרבי זירא עלה לארץ ישראל, הוא לא כפוף למנהגי בבל. לדעת אביי, הסיבה היא שבני בבל כפופים לארץ ישראל, אבל לדעת רב אשי, הסיבה היא שרבי זירא לא היתה דעתו לחזור.

נמצא אם כן, שבגלל שרבי זירא לא התכוון לחזור, בטלו ממנו חומרי המקום שיצא משם.
סוגיה זו היא ראיה לדברי הראב"ד, וגם הר"ן (יז: מדפי הרי"ף ד"ה ונמצינו למדין בתורת המנהגות) מסכם כך:

ונמצינו למדין בתורת המנהגות שכל מנהג איסור שהוא בעיר אחת כל שאינו מנהג בטעות אלא שהן החמירו על עצמן לעשות סייג לתורה או לדבר שהוא מחלוקת חכמי ישראל ונהגו כדברי האוסר כל בני העיר חייבין בו מן הדין שנאמר ואל תטוש תורת אמך וכל היוצא מתוכה ודעתו לחזור חייב ג"כ בו ואפילו בצנעא עד שיעקור דירתו משם ויקבענה בעיר אחרת דבכי האי גוונא פקעו מיניה חומרי מקום שיצא משם כדמוכח ההיא דפרק קמא דחולין (דף יח ב).

כיוצא בדברים אלו כתב גם הרא"ש (בסוגיא בפסחים סימן ד): " וקיי"ל כרב אשי דהוא בתראה ויש לאדם לילך אחר מנהג המקום שדעתו להשתקע שם בין לקולא בין לחומרא".

הבעיה היא, שלפי דברי רב אשי בשתי הסוגיות, יש לכאורה סתירה בשאלה במה עוסקת המשנה. רב אשי בסוגיא בפסחים אומר, שהמשנה מדברת במי שאין דעתו לחזור, ועליו נאמר שנותנים עליו חומרי מקום שהלך לשם. ואם כן, צריך לומר לדעתו שכל הדין במשנה ש"נותנים עליו חומרי

מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם", הכל נאמר באין דעתו לחזור, ואם כן, חומרי מקום שיצא משם נוהגים גם במי שאין דעתו לחזור.

לעומת זאת, רב אשי בחולין מסביר שהמשנה מדברת במי שדעתו לחזור, ולכן חייב במנהגי המקום שיצא משם. אם כן, מה שנותנים עליו חומרי המקום שבא לשם, הוא אפילו בדעתו לחזור. ונמצא שדברי רב אשי סותרים אלו את אלו.

בדרך זו יש להבין לכאורה גם את דברי הרמב"ם (הלכות יום טוב פרק ח הלכה כ):

ההולך ממקום שעושיין למקום שאין עושיין לא יעשה ביישוב מפני המחלקות אבל עושה הוא במדבר, וההולך ממקום שאין עושיין למקום שעושיין לא יעשה, נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם, ואף על פי כן לא יתראה בפניהם שהוא בטל מפני האסור, לעולם אל ישנה אדם מפני המחלקות, וכן מי שדעתו לחזור למקומו נוהג כאנשי מקומו בין להקל בין להחמיר, והוא שלא יתראה בפני אנשי המקום שהוא בו מפני המחלקות.

מלשונו של הרמב"ם נראה, שאת האבחנה בין דעתו לחזור ואין דעתו לחזור מייחס הרמב"ם רק לשאלה אם צריך להחמיר גם כמנהג המקום שהגיע לשם, אבל החיוב לנהוג כמנהגי המקום שיצא משם קיים בכל מקרה. נמצא שהרמב"ם פסק כמו דברי רב אשי בסוגיא בפסחים, ולא כמו רב אשי בסוגיא בחולין.

בשולחן ערוך יש סתירה. שכן באורח חיים (סימן תסח סעיף ד) העתיק המחבר את לשון הרמב"ם. למרות שבבית יוסף שם מזכיר את דברי הרא"ש, ולא ציין שהרמב"ם חולק. וביותר דעה (סימן ריד סעיף ב) כתב:

קבלת הרבים חלה עליהם ועל זרעם; ואפילו בדברים שלא קבלו עליהם בני העיר בהסכמה, אלא שנוהגין כן מעצמם לעשות גדר וסייג לתורה; וכן הבאים מחוץ לעיר לדור שם, הרי הם כאנשי העיר וחייבים לעשות כתקנתן, ואף בדברים שהיו אסורים בהם בעירם מפני מנהגם ואין מנהג העיר שבאו לדור בה לאסור, הותרו בהם אם אין דעתם לחזור.

ומקורו בדברי הריב"ש. מבואר להדיא, שפסק שבאין דעתו לחזור, אינו חייב לשמור על מנהגי המקום שיצא משם.

מסתבר מאוד, שהמחבר לא ראה סתירה בדבר. הרי באורח חיים פסק כרמב"ם ובבית יוסף לא ציין בכלל שיש מחלוקת בינו ובין הרא"ש, ואדרבה, הביא את דברי הרא"ש ללא חולק. וכן כתב המג"א (שם סק"ט) והסביר את המחבר כדעת הרא"ש.

הש"ך ביורה דעה (שם סק"ח) אכן נשאר בצריך עיון בהבנת דעת המחבר, ומסיק שלדינא העיקר כשיטת רוב הראשונים, שכשיוצא ממקום על מנת שלא לשוב אליו, פקע ממנו החיוב של אותו המקום, גם במשני"ב סיכם שהעיקר לדינא כדעת רוב הראשונים.

חיוב הבן לשמור על מנהגי האב

בחוות יאיר (סימן קכו) דן בשאלה, האם בן חייב לנהוג במנהגי אביו. הוא אומר, שהעובדה שאדם לא צריך להמשיך לנהוג כמנהג מקומו אחרי שיצא משם ודעתו שלא לחזור, מלמדת שהחיוב להמשיך את מנהגי המקום אינו חיוב בגלל שזה מנהג האב, אלא בגלל שזה מנהג המקום. לשון הפסוק "אל תטוש תורת אמך" מטעה, כי אין כאן עניין לאב או לאם, אלא יש תקנת חכמים לשמוע למנהג המקום.

מכאן, שדעת הרמב"ם (להבנת הש"ך) היא שאכן החיוב לשמור את מנהג המקום, הוא לשמור את מנהגי האב, ומסיבה זו הוא אכן אינו פוקע גם כשעוברים למקום אחר.

ואם כן, לפי דברי רוב הראשונים, וכפי שפסקו הש"ך והמשנ"ב, שהחיוב הוא רק חיוב של מנהג המקום, ולא של מנהג האב, אם כן הבן אינו חייב לנהוג במנהגי אביו מעצם העובדה שהאב נוהג כן.

כך כותב גם בפרי חדש (אורח חיים סימן תצו סעיף ז):

מי שנהג אביו איזה דבר משום סייג או חסידות, על דרך משל שקבל עליו להתענות ב' וה' כל ימיו או שלא לאכול בשר ביום שאוכל גבינה וכיוצא, דבר ברור הוא שאין הבן אחרי חייב לנהוג אותו חומרא אא"כ עשאה פעם א' בחיי אביו או אחר מיתתו דהשתא הרי קבלה על עצמו הא לאו הכי פשיטא דלא שייך בזה שמע בני מוסר אביך.
וראיה לזה הביאו ס' משא מלך ז"ל דאמרינן (ריש פרק כל הבשר) אמר מר עוקבא אנא להא מילתא חלא בר חמרא לגבי אבא דאילו אבא כי הוה אכיל בישראל האידנא לא הוה אכיל גבינא עד למחר עד השתא ואילו אנא בהא סעודתא הוא דלא אכילנא באחריתי אכילנא ע"כ.

בן שנהג במנהגי אביו

תוך כדי דבריו, הפרי חדש מזכיר את העובדה שאם הבן נהג בפועל במנהגי אביו, הוא קיבל על עצמו את המנהג של אביו, וחייב בו במנותק מהאב.
על מנת לעמוד על עניין זה, נבהיר את יסודות הדין.

בגמרא בנדרים (טו.) נאמר:

מי איכא בל יחל מדרבנן? אין, והתניא: דברים המותרין ואחרים נהגו בהן איסור, אי אתה רשאי להתירן בפניהם, שנאמר: לא יחל דברו.

מבלי להיכנס לסוגיית הגמרא שהיא מקור דין זה, הרי שהגמרא אומרת, שאדם שנהג איסור בדבר המותר, יש תוקף של נדר מדרבנן למנהגו.

הרא"ש (שם סימן ד) מסיק מכאן:

מכאן היה אומר ה"ר יהודה הכהן ז"ל אם אדם נהג שלא לאכול בשר או שלא לשתות יין בזמן מיוחד ושוב רצה לשתות יין או לאכול בשר באותו הזמן צריך התרה ויפתח בחרטה שמתחרט שנהג כך לשם נדר הכי נמי מסתברא מדקתני לענין שבועה אסור ובהא קתני בל יחל ולא קתני אסור שמע מינה מדרבנן:

אמנם, יש לציין שלא כל מנהג נחשב נדר. בהמשך הסוגיה בפסחים (נ. - נא.) נאמר:

בני חוזאי נהגי דמפרשי חלה מארוזא. אתו ואמרו ליה לרב יוסף. אמר להו: ניכלה זר באפייהו. איתיביה אב"י: דברים המותרים ואחרים נהגו בהן איסור - אי אתה רשאי להתירן בפניהם. אמר לו: ולא מי איתמר עלה, אמר רב חסדא: בכותאי. - כותאי מאי טעמא - משום דמסרכי מילתא, הנך אינשי נמי סרכי מילתא! - אלא אמר רב אשי: חזינן, אי רובן אורז אכלי - לא ניכלה זר באפייהו, דילמא משתכחא תורת חלה מינייהו. ואי רובן דגן אכלי - ניכלה זר באפייהו, דילמא אתי לאפרושי מן החיוב על הפטור ומן הפטור על החיוב.

בפשטות, רב יוסף רצה להתיר לזרים לאכול את החלה שהפרישו בני מחוזא מאורז. ומהסוגיא מתבאר, שאם בני המקום הם עמי ארצות שהיתר המנהג יכול להחליש אצלם את קיום עיקר הדין, אין להתיר בפניהם.

התוספות (נא. ד"ה אי אתה) דנים בשאלה זו משני כיוונים. מחד, כיצד התיר רבי את בית שאן והפך אותה לחו"ל - הרי לכאורה אלו דברים המותרים שאחרים נהגו בהם איסור? ומאידך, כיצד יש להבין את הדין ש'נותנים עליו חומרי מקום שהגיע לשם', שממנו משמע שאדם צריך להקפיד על מנהגי המקום, ולא רק שצריך להימנע מלהתיר לעמי ארצות?
על כך עונים התוספות:

תירץ רבינו נסים במגילת סתרים דהאי דברים המותרים ואחרים נהגו בהן איסור היינו שיודעים שהן מותרים והם רוצים להחמיר על עצמן... אבל דברים שנוהגים מחמת טעות שסבורים שהוא אסור והוא מותר יכול להתיר בפניהם.

וא"ת א"כ אמאי קאמר דילמא אתי לאפרושי מן הפטור על החיוב כיון דידעי שהוא פטור וי"ל דלאו כ"ע ידעי

וא"ת דמשמע דווקא בבני המדינה או בכותאי אינו רשאי להתיר אבל בפני חכמים או שלא בפניהם מותר ואמאי והא תנן נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם ושהלך לשם ואור"י דמתניתין איירי במנהג חשוב שהנהיגו ע"פ ת"ח והכא מיירי שנהגו בני המדינה מעצמם וכן הנהו דמייתי ודאייתרא דלקמן קים ליה דהוי מנהג חשוב.

התוספות מתרצים, שלא כל פעם שאדם נוהג איסור זה נחשב 'מנהג'. רק אם נוהג כך מחמת שהחליט להחמיר על עצמו, זה הופך למנהג מחייב, שאסור להתיר בפניו. אבל אם אדם נוהג במנהג מחמת שחשב שכך הוא הדין, מותר ללמד אותו שהדין הוא לקולא, ולהתיר בפניו. גם לגבי מנהג שאדם נוהג מחמת עצמו כחומרא, ר"י מבחין בין מנהג שהנהיגו תלמידי חכמים, שאותו אסור להתיר גם לתלמידי חכמים, והוא הדין של 'נותנים עליו חומרי מקום שיצא משם' ובין מנהג שהונהג על ידי ההמון, שאותו אסור להתיר רק להמון.

בדרך זו הלכו גם ראשונים אחרים, כדוגמת הרא"ש (סימן ג), והטור (יורה דעה סימן ריד). נמצא שיש הבדל בין שני סוגי מנהגים - מנהג שהנהיגים בו יודעים שנוהגים מחמת חומרא, ולא מעיקר הדין, שהוא נחשב כמו נדר, ואין להתירו בלי חרטה. ומנהג שהנהיגו נהגו כך כיוון שהוא חושב שכך הדין, ומנהג זה אין לו גדר של מנהג.

כיצד הדבר משליך על חיוב הבנים במנהגי אבות? בשו"ת זכרון יוסף (יורה דעה סימן יד) כתב: דודאי אין הדעת נותנת שיהיה הבן מחויב להתנהג בהנהגת אביו זולת מה שהתנהג גם הבן מאז הגדיל כמעשה אביו, וכעובדא דבני ביישן דמסתמא דמילתא ומשמע בש"ס בהדיא דמקמי דשאלו לר' יוחנן היה מעשה אבותיהם בידיהם לבלתי לכת בע"ש מצור לצידון וכן הנהיגום אבותיהם מנעוריהם ללכת בדרכיהם ולהכי השיב להם ר"י כבר כו' שמע בני מוסר אביך פי' כיון שהנהיגום אבותיהם כן מנעוריהם מחויבים להתנהג כן לעולם... וכן בכל שארי מילי מעלייתא דמתנהג בהו אינש ומרגיל גם בנו להתנהג כן מאז נעשה גדול ועל אופן זה יסוב הדין שנזכר בסימן רי"ד סעיף ב' דהרי ודאי נהגו כבר כן יושבי העיר הם וזרעם וה"ל כנדר גם לזרעם ולהכי חייבין לעשות כתקנתם משא"כ אם הבן לא התחיל להתנהג מעולם במנהג הטוב של אביו הדבר ברור כשמש שאין הבן מחויב להתנהג בפרישות ההיא...

כעת נותר עוד לדון בשאלה, מה הכוונה שהבן נוהג במנהגי אביו.

באגרות משה (אורח חיים חלק ג סימן סד) כתב:

ואם לא שינה מקומו צריך להתנהג במנהג אביו ומקומו, ואם מנהג מקומו היה ג"כ להקל ורק אביו נהג להחמיר אין הבן מחויב להתנהג אלא אם כבר התנהג גם הבן בעצמו בגדלותו אף שהיה זה ממה שהרגילו אביו ולא מצד בחירת עצמו להחמיר. אך א"כ מסתבר דיכול להתיר בשאלה אצל חכם כדין התרת נדרים מכיון שהוא מצד שנהג בעצמו.

מבואר בדבריו, שאם הבן נהג במנהג רק מחמת שאביו הרגילו בכך, ולא מחמת שהחליט להחמיר על עצמו, גם זה נחשב שנוהג במנהג, ואין להתיר בלא התרת נדרים. אלא שיש מקום להסתפק גם בדבריו של האגרות משה, האם הכוונה שהבן התרגל שכך נוהגים גם מחוץ לבית, או שאפילו אם רק נהג כך מחמת שבבית הוריו אין אוכל אחר, גם זה נחשב שאביו הרגילו.

בשבט הלוי (חלק ה סימן קכט אות ב) נראה שהסתפק בשאלה מעין זו:

נשאלתי בחור ישיבה מבני תימן שאבותיו נהגו לעולם כדעת הרמב"ם...דאחר מליחה צריך עוד חליטה, אם אפשר לו לאכול מבשולי בני אשכנז שאין חולטין הבשר. הנה לכאורה הדבר נוטה להחמיר דלא גרע ממנהג טוב... כבר כתב בתשובת זכרון יוסף...דאם כשהגדיל הבן הנהיגו אביו כך שוב אי אפשר להתיר לו. וכאן בודאי עד שבה להישיבה נהג החומרא בעצמו וקשה להתיר. ואולי הנהיגו אביו כן לא נקרא רק כאשר ע"י הנהגת אבותיו נהג בעצמו כן, לא כשאכל בשר על דרכם לפי תומו בלי שקבל על עצמו כן, ועדיין צ"ע.

בשו"ת מהר"ם שיק (אורח חיים סימן רמט) נשאל:

בחורים שבביתם אינם אוכלים מאווזות פטומות וכשנוסעים אל הישיבה או במקום אחר כיוצא בזה, למה אין מוחים בידם במה שאוכלים שם שטאמפשמאלטץ...

בתשובתו כותב המהר"ם שיק בין השאר:

אבל לפענ"ד נראה דבן הסמוך לשלחן אביו שאינו אוכל שטאמפשמאלטץ לא מקרי כלל בנדר דהרי בלא"ה קשה, דהרי בנדר בעינן דווקא שיוצא בשפתיו... ואמאי אמרינן דמנהג הוא כמו נדר דמשמע אפילו לא פירש בשפתיו?

וצ"ל כיון דהוא עושה כן, ומעשיו מוכיחין על מחשבתו, הוי כמו פירש בשפתיו. וכל זה, בדבר שאדם עושה מעצמו, אבל בבן האוכל אצל אביו, ובבית אביו אין אוכלין אווזות פטומות, זהו לא מקרי נדר של הבן, וכן כתב בשו"ת זכרון יוסף... ואם כן, הבחורים מסתמא לא קיבלו על עצמם...

אותם בחורים היו אוכלים בישיבה, ואם כן מסתבר שהיו גדולים, ובכל זאת כתב המהר"ם שיק שמה שאכלו בבית אביהם אינו נחשב כמנהג שלהם להחמיר, וכצד הקולא של שבט הלוי.

וכן כתב גם חזון עובדיה (הלכות מצרכי מזון כשרים לפסח סעיף ב):

אורז וכל מיני קטניות מותרים בפסח... ואחינו האשכנזים נוהגים איסור בפסח באורז וקטניות, ויש גם מהספרדים... שנהגו להימנע מאכילת אורז בלבד בפסח...

והספרדים שנהגו להחמיר באורז וקטניות, אם ירצו לבטל מנהגם (מחמת איזו סיבה של חולי וכיוצא בזה) אפשר להקל להם על ידי התרה. ומי שנהג איסור באורז בגלל היותו סמוך על שולחן הוריו, וכיום נשא אשה ועומד ברשות עצמו, רשאי לנהוג היתר בלי שום התרת חכם.

שיקולים נוספים בנדון דידן

א. האם האב החמיר כי חשב שזה עיקר הדין, או בתורת חומרא.

על עניין זה קשה לעמוד. מתוך תיאור הדברים של השואלת, ומתוך שאלות קודמות, ניכר שהאב נוטה לקבוע עמדה הלכתית בשאלות מסוימות ולפיהן לנהוג חומרא או קולא. לעניין זה יפים דבריו של החיד"א (שיורי ברכה סימן ריד אות ב):

יש לחקור אם נסתפק לנו כיצד היה תחילת המנהג, אם בטעות ואם במתכוין, מה דינו. ונראה לכאורה מאחר שהדבר ספיקא דרבנן יש להקל. אבל אין נראה כן מדברי הב"י, שכתב בהלכות נדה סימן קצ"ד ד"ה כתב מהר"ק וז"ל בקצור, וטעמו של הרמב"ם מפני שאעפ"י שאפשר לגזור, כל שלא נודע לנו שגזרו כן, אנו תולין הדבר בטעות, כיון שהוא דבר רחוק שהיו כל כך פרוצים בעריות עד שיצטרכו לגזור גזרה רחוקה כל כך, וזה טעם התוס' פרק כל הבשר (קיא. ד"ה תותי) שכתבו על הנוהגים לזהר לחתוך כחל רותח בסכין בשר דהבל הוא וכו'. עכ"ל. משמע מדבריו דדוקא כשהמנהג הוא גרוע אנו תולין בטעות, אבל מנהג חשוב מסתמא היה כהוגן ובלתי טעות.

ומ"מ נראה שאם יש שום צד או שום הוכחה לתלות בטעות אנו תולין, לפי שדבר זה הוא קל מאחר ששרשו מדרבנן. וראיה לדבר מהא דגרסינן פ"ק דחולין דף ו', העיד רבי יהושע בן זירוז וכו' והתיר רבי בית שאן כלו וכו'. ע"ש כל הסוגיא. וכתבו התוספות בפסחים דף נ"א ד"ה ואי אתה רשאי להתירם לפניהם, תימא איך התיר ר' בית שאן פ"ק דחולין. ותירץ רבינו נסים במגלת סתרים דהאי דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור, היינו שידע שהם מותרים והם רוצים להחמיר על עצמם, וכן משמע לישנא דברים המותרים, אבל דברים שנוהגים מחמת טעות ידלהקשות בדבריהם הללו, דמנ"ל לרבי שבטעות נהגו, מאחר דמנהג זה מאבות אבותיו, ודילמא ידעו שהוא מותר ונהגו איסור.

אלא ודאי מאחר שיש הוכחה שבטעות היה הדבר, כדאמרינן התם דבית שאן נתקדשה קדושה א' ולא שניה, והם היו סבורין שדין קדושה א' ושניה אחת היא, וקרוב הדבר שבטעות נהגו, ואף שהוא מנהג הגון, לכך גזר רבי ואמר שבית שאן מותרת. הרב מהר"ש עאמר ז"ל הנז' בפסקי דינים כ"י.
הרי לנו, שאם רגלים מוכיחות שהאב נהג כך מחמת שחושב שכך הדין, ולא בתורת גדר וסייג, הרי זה לכל הפחות בגדר ספק דרבנן לקולא.

ב. מנהגים שאינם להרחקה מאיסור.

בפרי חדש (שם סעיף א) כתב:

ומכל מקום נראה לי דאף לדעת הרמב"ן ודעימיה דסבירא להו דלא סגי בחרטה היינו דוקא במידי דהוי מחמת סייג וכן מדוקדק בלשון הרשב"א שכתב דאילו מי שנוהג איסור בדברים המותרים כדי לעשות גדר בפני איסור כו' דומיא דבני בישן אבל מי שנוהג שלא לאכול בשר ויין או להתענות בזמן ידוע או שקיבל עליו שאר מיני סיגופין וכיוצא בזה לא שייך לומר שקיבלו על עצמו באיסורים שאסרתן תורה ודבר ברור הוא דלכולי עלמא בהתרה סגי דהוי כעין נדר וגרע מנדר. ותדע שהרי לעיל כתבתי שדעת הר"ן דלית ליה התרה ובפרק בתרא דנדרים אברייתא דדברים המותרים כו' כתב ומכאן היה אומר ה"ר יהוד' הכהן ז"ל שאם נהג אדם שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין בזמן מיוחד ושוב רצה לשתות יין או לאכול בשר באותו הזמן צריך התרה ע"כ הרי שהיינו סבורים שאפילו התרה לא היה צריך וחידש הר"י דצריך התרה ואילו הכא אמרינן דאפילו בהתרה לא סגי אלא ודאי כדאמרן דשאני בדברים הנעשה מחמת סייג לדברים הנעשים מחמת פרישות וחסידות ואלו בני אדם שנוהגים לאכול מצה שמורה משעת קצירה כל ימי הפסח מסתברא דלא מיקרי סייג ואינו אלא מילתא יתירתא דעבידי ואם רוצה לאכול ממצה שאינה שמורה משעת קצירה מסתברא דאפילו התרה לא בעי כלל וזה פשוט:

כלומר, רק כאשר מדובר במנהג שהוא הרחקה לאיסור יש דין של דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור. אולם, בדבר שאדם מחמיר על עצמו כסיגוף וכיו"ב, או להידור שאין בו הרחקה מאיסור, אין צורך אפילו בהתרה. הפרי חדש מתייחס באופן ספציפי לדין של המנהג לאכול שמורה משעת קצירה כל הפסח, שהוא אחד המנהגים שבהם נהג האב, וקובע שזה נחשב הידור חסר משמעות, שאינו צריך בכלל התרה.

אמנם, בחיי אדם (כלל קכו סעיף ז) הוסיף על דברי הפרי חדש הנ"ל:

ונראה לי דאם הוא מטעם שחששו לשאר חטים שמא באו עליהם מים ונוהגים כן מחמת סייג, דינו כדבסמוך סי' ט'.

אבל על סמך דברי השואלת, רחוק הדבר שזה הנימוק של האב.

ג. התרת נדרים של ערב ראש השנה

בשנתים האחרונות, השואלת עשתה גם התרת נדרים בערב ראש השנה. במנחת שלמה (חלק א סימן צא) כתב שהתרת נדרים זו מועילה לעניין מנהג טוב שאדם נהג:

ברם נלע"ד דלענין זה דנקטינן שכל האומר אשנה פרק זה נדר גדול נדר לאלקי ישראל, והוא הדין במי שאומר לעשות חסד עם חבירו ושאר מצוות ... מסתבר דשפיר מהני מה שרגילים להתנות בערב ר"ה וביוהכ"פ דאינו רוצה כלל שיהי' נדר, דכיון שהוא עצמו הרי אין כוונתו כלל לנדר או שבועה ורק התורה עשאתו כנדר, ולכן בכה"ג שגילה דעתו מקודם והתנה בפירוש דאינו רוצה כלל שיהי' נדר מהיכ"ת נימא שאף בכגון דא ה"ז נעשה נדר גם נגד תנאי מפורש שהתנה בריש שתא דאינו רוצה שיהא נדר. ולכן נלע"ד דכל שהוא אומר סתם ולא בלשון נדר ה"ז חשיב כאומר בפירוש בלי נדר.

אך לכאורה קשה על זה מהא דאיתא בשו"ע יו"ד סי' רי"ד ס"א "הרוצה לנהוג בקצת דברים המותרים לסייג ולפרישות יאמר בתחלת הנהגתו שאינו מקבל עליו בנדר" ואם לא אמר כן ונהג ג' פעמים הוי נדר ובעינן התרה, ואמאי בעינן התרה הא אמרי' דלענין זה שפיר מועיל תנאו שעשה בריש שתא שלא יתקיימו נדריו כל השנה, אך אפשר דכיון דנהג ג' פעמים חיישי' שמא נזכר בינתים בביטולו

שעשה בריש שתא ואעפ"כ הוא ממשיך לנהוג כן ה"ז חשיב כאילו ביטל את התנאי, וגם נראה דמהא דמהני התנאי שהוא עושה בתחלת הנהגתו שעושה בלא נדר משמע קצת כדברינו דשפיר מועיל גם התנאי שעושה בריש שתא. אך יותר נראה דבזמננו שמזכירים בפירוש בהתרת נדרים שבערב ר"ה "מנהג של מצוה או איזה הנהגה טובה שנהגתי שלש פעמים" ומיד הוא גם מוסר מודעה על כל קבלה בלב דאפשר שפיר להקל.

לאור כל האמור, נראה שהשואלת אינה חייבת לשמור את המנהגים של אביה, אם לא קיבלה אותם על עצמה בפירוש.